

УДК 378.141

Т. О. ДМИТРЕНКО

К. В. ЯРЕСЬКО

КОНЦЕПЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ САМОСТІЙНОЮ РОБОТОЮ СТУДЕНТІВ

Розглянуто основні теоретичні результати дослідження самостійної роботи студентів. Обґрунтовано концепцію організації та управління самостійною роботою, а також дидактичні умови і вимоги, які забезпечують підвищення ефективності навчання студентів.

Ключові слова: освіта, самостійна робота студентів, управління самостійною роботою студентів.

Рассмотрены основные теоретические результаты исследования самостоятельной работы студентов. Обоснованы концепция организации и управления самостоятельной работой, а также дидактические условия и требования, которые обеспечивают повышение эффективности обучения студентов.

Ключевые слова: образование, самостоятельная работа студентов, управление самостоятельной работой студентов.

The main theoretical results of the research students' independent work. Conception of organization and management of independent work, as well as teaching conditions and requirements that enhance the effectiveness of teaching students.

Key words: education, students' self-instruction, administration of the students' self-instruction.

Розвиток педагогіки в другій половині ХХ — на початку ХХІ ст. здійснювався в напрямі посилення процесів інтеграції та диференціації. Диференціація науки виявилась у виникненні нових галузей (педагогіка вищої школи, соціальна педагогіка тощо), а також напрямів (управління в освіті, педагогічна інноватика). Актуальною проблемою є посилення взаємо-зв'язків загальної педагогіки, її галузей і напрямів, вирішення якої перебуває у площині педагогічної системи як засобу інтеграції наук.

На відміну від попередників, які розглядали процеси навчання, виховання, розвитку поза системою, педагог-дослідник В. П. Безпалько стверджував, що предметом педагогіки є педагогічна система, в якій здійснюється педагогічний процес [1, 16]. Суб'єктами педагогічної системи, об'єднаними прямими і зворотними зв'язками, є педагоги й учні (студенти); у процесі їхньої спільної діяльності розробляються інші компоненти системи: цілі, принципи, зміст, методи і форми спільної діяльності. Системний підхід полягає в тому, що педагогіка вивчає педагогічні системи, їх виникнення, розвиток і занепад як історико-культурний процес [2].

Мета статті — розглянути основні теоретичні результати дослідження самостійної роботи студентів як процес, що відбувається в педагогічній системі індивідуального типу, розробити концептуальні положення підвищення його ефективності та якості на сучасному етапі розвитку педагогічної науки.

Вивчення педагогічної системи ґрунтується на використанні сукупності підходів. Так, структурно-функціональний підхід дозволив розглянути педагогічну систему як цілісний об'єкт, що складається із взаємопов'язаних компонентів, визначити функції кожного компонента і системи, розробити моделі (лінгвістичні, множинні, графові, матричні), поставити і вирішити завдання оптимізації).

Культурологічний підхід базується на сукупності концепцій культури: аксіологічній, діяльнісній, інформаційно-семіотичній, діалогічній. Аксіологічна концепція потребує, щоб компоненти педагогічної системи були цінностями для суб'єктів — духовними, матеріальними, практичними. Діяльнісну концепцію культури слід розглядати як підґрунтя дослідження педагогічної системи і процесів навчання, виховання тощо. Згідно з нею, культура — це спосіб діяльності людини, що використовується для здобуття нових знань (культура діяльності, культура управління діяльністю) [3].

Інформаційно-семіотична концепція культури об'єднує попередні результати і визначається як соціальна інформація, яка зберігається і накопичується в суспільстві через знакові системи [4]. Останнім часом у педагогіці розроблено певну кількість знакових систем, що дозволяє вченим стверджувати: наука перетворюється на індуктивно-дедуктивну (В. П. Безпалько). Педагогічна система (індивідуальна, групова, навчального закладу), педагогічний процес, що включає цілі, етапи здійснення, засоби, результати, дозволяє передавати і засвоювати інформацію у формі знакових систем, є тими «ідеальними типами» (М. Вебер), які забезпечують розвиток людини, її соціалізацію в суспільстві.

Аналіз процесів становлення і розвитку педагогіки засвідчує, що перетворення її у «відкрити науку», здійснення процесів диференціації та інтеграції, формування системного мислення фахівців зумовили необхідність удосконалення понятійного апарату. Так, сутність педагогічного процесу вчені розкривають, використовуючи одновимірний аналіз: Н. В. Бордовська, А. О. Реан — взаємодія між суб'єктами; З. Н. Курянд — управління діяльністю учнів; А. Д. Столяренко, С. І. Самигін — цілеспрямоване спілкування; І. Ф. Харламов — організація і стимулювання діяльності учнів. Деякі вчені підкреслюють складність і багатосторонність процесу в педагогічній системі (А. М. Алексюк, М. К. Степаненков).

Принцип сучасної філософії — багатомірності мислення — використаний філософом Ф. В. Лазарєвим для обґрунтування інтервального підходу, основу якого складає уявлення про багатомірну реальність, а також інтервальну природу пізнавального процесу [5].

Педагогічний процес на етапі орієнтування в діяльності виявляється як процес організації, на етапі пізнання і перетворення об'єктів — управління діяльністю учнів, на етапі контролю і рефлексії — спілкування. Відповідно, організація, управління і спілкування є системоутворювальними факторами. Описані вище ситуації були названі Ф. В. Лазаревим інтервальними. Важливим у цьому підході є те, що інтервальні ситуації — це якісні цілісності природної або соціокультурної реальності; на кожному інтервалі (етапі) педагогічний процес — цілісний об'єкт, що відрізняється системоутворювальним фактором. Головною функцією викладача на орієнтувальному етапі є організація як вплив на особистість учня; на етапі пізнання і перетворення — управління діяльністю, на етапі контролю і рефлексії — спілкування в прямому та зворотному напрямках.

Аналіз стану педагогічної науки засвідчує, що існує суперечність між необхідністю вирішення ключових проблем науки, зокрема розробки теоретико-методологічних засад самостійної роботи студентів, і нерозробленістю понятійного апарату, методологічних підходів, засобів організації й управління.

Умовою реалізації креативної моделі самостійної роботи студентів має стати кібернетичний підхід на підґрунті самоуправління і самоорганізації студентів під впливом функцій планування, мотивації, контролю. Реалізація цих функцій визначається через вплив викладача за допомогою навчальної програми, відповідного методичного забезпечення, стратегії реалізації самостійної роботи студентів. Саме викладач має організувати активну діяльність студентів за допомогою творчого освітнього середовища, а студент відповідно до його потреб, інтересів, мотивів має визначити стратегію творчої самостійної роботи.

Г. О. Атанов пише: «... педагог має бути активним, він має спроектувати навчальну діяльність, організувати її, а також управляти нею. Це не означає, що студент повинен бути пасивним. Він також буде активною стороною своєї навчальної діяльності, тому що є її суб'єктом за умови, що його діяльність спроектована й організована викладачем відповідно до наукового (діяльнісного) розуміння процесу навчання» [6, с. 25–26].

Наприклад, інноваційні цілі педагогічної системи мають передбачати набуття студентами досвіду діяльності, який дозволить їм не тільки вирішувати проблеми сьогодення, але й запобігати їх виникненню в майбутньому. Інноваційні принципи вищої школи являють собою пари, що взаємно доповнюють одна одну: професійна спрямованість, навчання й опора на інтелектуальні вміння студентів; наступність і перспективність формування професійно значущих знань, умінь, досвіду діяльності, особистісних якостей фахівця.

Компоненти педагогічної системи є засобами організації, управління і спілкування між суб'єктами. Для забезпечення ефективності самостійної роботи студентів необхідно в підручниках, посібниках, іншій літературі

(робочі зошити, методичні рекомендації тощо) відображати компоненти педагогічної системи, зокрема зміст — знання, уміння, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісне ставлення тощо. Цілі вивчення матеріалу дисципліни є засобами організації; впливають на особистість, спрямовують планування роботи, забезпечують інформацією щодо її результату. Використання принципів вищої школи, зазначених вище, сприяють формуванню мотивації, наприклад, принципи наступності і професійної спрямованості дозволяють розкрити зв'язок, матеріалу, що вивчається зі спеціальними дисциплінами.

Організація самостійної роботи полягає в розкритті необхідності, можливості й технології вивчення матеріалу, що сприяє формуванню мотиваційної основи діяльності студента. На етапі пізнання і перетворення об'єктів науки використовуються різні засоби управління діяльністю, зокрема алгоритми, евристики тощо. Зазвичай, вони допомагають студентові здійснити навчально-творчу діяльність. Прикладом можуть бути алгоритми, наведені в робочому зошиті «Логічні основи проектування електронних схем» [7]. Завдання синтезу цифрового пристрою полягає у визначенні оптимальної структури, що містить мінімально можливу кількість елементів. Вихідні вимоги до цифрового пристрою зазвичай формулюються як змістовний опис; далі здійснюються етапи абстрактного і структурного синтезу. Абстрактний синтез полягає в переході від змістовного опису до формалізованого, тобто

$$Y = \lambda X,$$

де Y — множина двоїчних змінних на виході,
 X — множина двоїчних змінних на вході,
 λ — оператор перетворення.

Оператор задається як таблиця, матриця, граф. Науковий апарат алгебри логіки дозволяє здійснити перехід до запису оператора у вигляді формули, спростити її, а також так підібрати елементну базу, щоб структурна схема містила мінімально можливу сукупність елементів.

У процесі самостійної роботи студенти набувають досвід навчально-творчої діяльності, тому що здійснюють повний цикл проектування нового пристрою, починаючи з постановки завдання, побудови структурних і функціональних схем, оцінювання придатності пристрою до виконання своїх функцій.

Отже, робочий зошит «Логічні основи проектування електронних схем» дозволяє створити умови для переходу від навчання до самонавчання, від виховання до самовиховання, від розвитку до формування творчого фахівця.

Концепція організації та управління самостійною роботою студентів містить сукупність таких положень.

1. Самостійне вивчення навчального матеріалу дисципліни слід розділити на етапи: орієнтовний, пізнавально-перетворювальний, контрольно-рефлексивний.

2. Визначити цілі кожного етапу, педагогічні принципи і зміст освіти.
3. Визначити засоби організації, управління і спілкування на кожному етапі.
4. Етап орієнтування в діяльності реалізується через вплив на особистість студента з метою мотивації (усвідомлення необхідності, можливості і технології вивчення матеріалу).
5. Етап пізнання і перетворення об'єктів науки здійснюється через управління (співуправління, самоуправління) як вплив на діяльність за допомогою алгоритмів, евристик, задач тощо.
6. Етап контролю і корегування передбачає екстеріоризацію результатів діяльності з використанням різних інтерактивних форм діяльності суб'єктів (повідомлення, доповідь, дискусія, презентація тощо).

Використання наведених вище концептуальних положень дозволило визначити самостійну роботу студентів як педагогічний процес, який відбувається в педагогічній системі індивідуального типу, відповідає законам необхідної різноманітності, оптимальності, зворотного зв'язку, здійснюється поетапно відповідно до системоутворювальних факторів — організації, управління і спілкування, а також засобів здійснення цих функцій.

Технологія організації та управління самостійною роботою студентів пройшла апробацію в експериментальних дослідженнях, довела свою ефективність і була втілена в педагогічний процес Української інженерно-педагогічної академії, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Н. О. Шишкіна, Н. Д. Кабусь, К. В. Яресько).

Перспективним напрямом подальшої роботи є використання технології організації та управління самостійною роботою студентів, які навчаються за дистанційною формою, зокрема в підготовці дистанційних курсів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Беспалько В. П. *Теория учебника: Дидактический аспект* / В. П. Беспалько. — М. : Педагогика, 1988. — 160 с.
2. Оконь В. *Введение в общую дидактику* / В. Оконь. — М. : Высш. шк., 1990. — 380 с.
3. Яресько К. В. *Культура управління навчальною діяльністю студентів* / К. В. Яресько. — Х. : ХНУРЕ, 2004. — 235 с.
4. Кармин А. С. *Культурология : учеб. для вузов* / А. С. Кармин. — СПб. : Лань, 2001. — 832 с.
5. Лазарев Ф. В. *Философия : учеб. пособ.* / Ф. В. Лазарев, М. К. Трифонова. — Симферополь : СОНАТ, 1999. — 352 с.
6. Атанов Г. А. *Возрождение дидактики — залог развития высшей школы* / Г. А. Атанов. — Донецк : ДОУ, 2003. — 180 с.
7. Дмитренко Т. А. *Логические основы расчета электронных схем : рабочая тетрадь* / Т. А. Дмитренко. — Х. : ХИПИ, 1991. — 64 с.

Надійшла до редакції 13.11.2009 р.